

“Revolutionaire politici waren meer dan een ideologie op pootjes”

Edwina Hagen

Edwina Hagen is Cultuurhistoricus en als Universitair Docent verbonden aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Zij is redacteur van Historica.

Marisa Linton. Bron: collectie auteur

Marisa Linton (1959) is emeritus hoogleraar aan Kingston University Londen. Zij publiceerde talloze boeken en artikelen over de Franse Revolutie, waaronder *Choosing Terror: Virtue, Friendship and Authenticity in the French Revolution* uit 2013 en, meest recent, *Terror: The French Revolution and its Demons*, met Michel Biard uit 2021. Linton treedt geregeld op in de media en geeft vele publiekslezingen over haar werk, waarin zij het enigma van de Terreur probeert te ontraadselen. “Een bloedeloze intellectuele geschiedbenadering biedt te weinig verklaring. Staatkundige ideeën waren belangrijk. Maar de Revolutie was ook een tijd van verhevigde emoties. De revolutionairen waren mensen van vlees en bloed. Het is in feite absurd om hun gevoelens niet mee te wegen als mogelijke politieke drijfveren.”

Jij bijt je al zo’n dertig jaar vast in wat hét vraagstuk is van de historiografie over de Franse Revolutie: hoe moet de Terreur die daarop volgde geïnterpreteerd worden?

Ja, deze complexe vraag blijft mij intrigeren. De Revolutie schafte de privileges van de hogere standen en de kerk af, gaf de individuele burger via pers en politiek een eigen podium en grondvestte een liberale parlementaire democratie vanuit de beginselen van vrijheid, gelijkheid en broederschap. Waarom veranderde die Revolutie toch zo snel in een republikeinse dictatuur die niet alleen haar vijanden maar ook haar vroegere vrienden onder de guillotine bracht? An-

ders dan eerdere historische perioden van terreur (de vervolging van heksen en homoseksuelen bijvoorbeeld), werden tijdens de Franse Revolutie gelegaliseerde terreur-methoden ingezet om expliciet democratische waarden te verdedigen. Zoals de titel van mijn voorlaatste boek *Choosing Terror* al zegt, hecht ik in dit verband sterk aan de notie van *individual agency*: het revolutionaire individu was misschien onderworpen aan allerlei maatschappelijke structuren, uiteindelijk had hij of zij altijd nog zelf een bepaalde mate van handelingsvrijheid. Ik reconstrueerde het complexe web van persoonlijke relaties en sociale netwerken dat de dagelijkse revolutie-ervaringen vormgaf. Op grond daarvan concludeerde ik dat ook persoonlijke banden en emotionele factoren de besluitvorming in de Franse Nationale Conventie beïnvloedden. Het zal geen verrassing zijn dat angst hierbij een grote rol speelde, maar dat geldt ook voor genegenheid, ambitie of vijandschap, wantrouwen en dubbelhartigheid.

De Franse revolutionair Maximilien Robespierre is door tijdgenoten en latere historici aangewezen als de enige architect van de Terreur. Ik wijs ook op de tactische keuzes die andere revolutionairen maakten, zowel individueel als collectief, keuzes die eveneens tot geweld hebben geleid. Hiermee vormt mijn werk een correctie op het sociaaleconomische en ideologische determinisme van zoveel oudere, meer structuralistische revolutie-geschiedenissen. Politici die in de loop van de tijd voor staatsterreur kozen, deden dat om uiteenlopende redenen. Belangrijk hierbij was naar mijn idee hun gedeelde toewijding aan de ideologie van deugden,

Marisa Linton en Edwina Hagen op het congres "Character Assassination, illiberalism, and the Erosion of Civic Rights" Spui 25, 22 juni 2023

Bron: collectie auteur

een taal die de achttiende-eeuwers ontleenden aan de klassieke republikeinse oudheid. Volgens de these van de Franse historicus François Furet bevatte deze politieke taal van deugd de kiem van de Terreur. De druk om een reputatie van deugdzaamheid op te houden zou volgens hem veel angst hebben ingeboezemd, want wie als niet deugdzaam ontmaskerd werd, kon eindigen onder de guillotine. Waar Furet een heel directe relatie ziet tussen deugd en terreur, denk ik dat deze dynamiek alleen kortstondig speelde in het jaar van de eigenlijke Terreur zelf, 1793. Aan de taal zelf lag het niet, die bestond namelijk al veel langer.

Het verband tussen Verlichting en Revolutie is notoir ingewikkeld. Ik keer mij hiermee ook tegen de these van mijn Britse vakgenoot Keith Baker, die stelt dat elementen van de revolutionaire politieke cultuur halverwege de achttiende eeuw zijn begonnen. Ik zie daarvan al tekenen in de oppositie die in de laat zeventiende eeuw werd gevoerd tegen het absolutisme. Het woord deugd is voor ons nu natuurlijk nogal archaïsch, wij gebruiken het in elk geval niet meer in een politieke context. Tijdens de Revolutie fungeerde het als ideologisch wapen tegen de financiële en seksuele corruptie als restanten van het Ancien Régime. De revolutionaire leiders waren er echt volledig door geobsedeerd. Ze onderzochten de aanwezigheid ervan zeer kritisch. Bij zichzelf, maar ook bij anderen, uit pure angst dat de politieke identiteit van

de ander onecht of niet transparant was, met het risico van samenzweringen. Deze obsessie met authenticiteit veroorzaakte veel van de hoogoplopende politieke spanningen. Mannen als Georges Danton, Louis-Antoine Saint-Just en Camille Desmoulins, naar wie ik nu onderzoek verricht, zijn desondanks te beschouwen als de eerste beroeps politici in moderne zin. Zij maakten een onderscheid tussen hun reputatie naar de buitenwereld toe – een reputatie van deugdzaamheid, die neerkwam op wat wij nu authentieke integriteit noemen – en wat zij in hun diepste binnenste voelden.

Hoe kwam je erbij om je – als jonge vrouw uit een niet-academisch milieu – zo lang en zo intensief met de politiek van de revolutie-periode te gaan bezighouden?

Ik ben inderdaad, wat ze nu noemen, een eerste generatiestudent én tweede-kanser. Mijn Italiaanse moeder stierf toen ik vijftien was en mijn Engelse vader raakte nadien ernstig depressief. Ik zorgde voor hem en werd aan mijn lot overgelaten. De leraren op school toonden weinig begrip voor mijn situatie en ik presteerde onder. Mijn levenslange interesse voor de Revolutie begon met het gelukkig toeval dat ik op een dag in de bioscoop Andrzej Wajda's Frans-Poolse film *Danton* (1983) ben gaan zien. Ik was toen drieëntwintig en inmiddels alleenstaande moeder van een eenjarige zoon. De cruciale betekenis van dat moment onderstreept voor mij hoe belangrijk de route van fictie kan zijn om het pad van de professionele geschiedbeoefening in te slaan. Ik zie nu de haken en ogen van cinematografische historische representatie, maar toen werd ik echt gegrepen door die film. Ik dacht: dit is zo interessant, zoveel dramatischer dan een groot deel van de Britse geschiedenis. Daardoor geïnspireerd kocht ik een populaire geschiedenis van de Franse Revolutie van Christopher Hibbert. Daarna las ik Norman Hampsons *Life and Opinions of Maximilien Robespierre*, en *Robespierre* van George Rudé (1967) met fragmenten uit de toespraken van Robespierre. Toen was het hek van de dam. Ik las het hele aanbod over de Revolutie van de plaatselijke openbare bibliotheek en begon boeken te bestellen via het interbibliothecaire leensysteem van mijn bibliotheek. Een geweldige bron, en gratis. Ik heb misschien een jaar besteed aan het lezen van alles wat ik maar te pakken kon krijgen. Andere boeken die ik me uit die tijd herinner en die een grote impact op mij hadden, waren onder meer Thompsons biografie van Robespierre en R.R. Palmers *Twelve Who Ruled*. Ik breidde mijn zoektocht naar literatuur uit naar andere tijden en periodes, Europees en Brits. Maar de Franse Revolutie was het onderwerp waar ik door geobsedeerd was.

Ik ging in 1984 naar de universiteit, gewoon om meer boeken te lezen, en daarvoor een beurs te krijgen – dat kon toen nog. Ik koos voor Middlesex Polytechnic, omdat het toegankelijk was vanuit waar ik woonde, in Londen, en omdat er een cursus over de Franse Revolutie werd gegeven. Ik heb mij niet aangemeld bij een 'echte universiteit' omdat ik betwijfelde of ik goed genoeg zou zijn. Op dat moment kon ik nog niet bevroeden dat ik goed genoeg was om professioneel historicus te worden. In 1988 studeerde ik af en kreeg ik een

major fellowship van de *British Academy*; later een *Royal Historical Society Fellowship*. Vijf jaar later promoveerde ik op *The Politics of Virtue in Enlightenment France* aan de University of Sussex.

Als je nu terugkijkt op je imposante oeuvre, denk je dan dat je historisch-vakwetenschappelijke preoccupaties al dan niet bewust iets te maken kunnen hebben gehad met thema's uit je eigen 'roerige' persoonlijke biografie?

Dat weet ik wel zeker. Persoonlijke ervaringen zijn formatief, ze vormen je professionele identiteit als historicus. Dit geldt voor alle historici, niemand uitgezonderd. Onze eigen preoccupaties, onze ervaringen, de vragen die we hebben over het leven, dat alles is bepalend voor de manier waarop we ons vak bedrijven. Er is niets mis mee om dat toe te geven. Geschiedenis is niet een 'objectief ding'. Als ik nu terugkijk, dan zie ik dat mijn achtergrond en omgeving voedend zijn geweest voor mijn grote interesse in politiek en de vragen die ik aan het verleden ben gaan stellen.

Middlesex was geen overwegend witte middenklasse-instelling. Het was een zeer activistische plek die mij de impulsen gaf om na te denken over de geleefde realiteit van de radicale politiek. De ervaringen die ik opdeed in deze omgeving bracht ik op mijn beurt in verband met de manier waarop ik de Franse Revolutie benaderde. Het was een levendige tijd; ik arriveerde midden in de mijnwerkersstaking van 1984 tot 1985, waarbij studenten uit Middlesex de stakende mijnwerkers van South Derbyshire steunden, en ik raakte daar zeer nauw bij betrokken. Later waren er bezettingen van de gebouwen toen pogingen werden ondernomen om de locatie aan White Hart Lane, waar geesteswetenschappen werden onderwezen, te sluiten en te verkopen.

Middlesex had geweldige docenten. Destijds bestond de geschiedenisafdeling onder meer uit Norman Levy en Baruch Hirson, die beiden in Zuid-Afrika gevangen hadden gezeten vanwege hun verzet tegen het apartheidsregime. Beiden hebben mij veel geleerd, en beiden waren, op hun verschillende manieren, excellent. En des te interessanter omdat het ook activisten waren, die hun geschiedenis en hun politiek hadden geleefd. Ik herinner me bijvoorbeeld een inspirerende lezing die Baruch Hirson hield, zonder enige aantekeningen, over Eric Williams' *Kapitalisme en Slavernij*. Toen ik zelf ging schrijven over politiek verwerkte ik mijn inzichten, deels voortkomend uit mijn eigen geleefde ervaring, in mijn aanpak. Ik wilde het onderwerp van de Revolutie op mijn eigen manier verkennen, de draad van de woorden en daden van de revolutionairen zelf volgen en kijken waar deze draad mij naartoe leidde. Ik schreef mijn proefschrift over de politiek van de deugd in het Frankrijk van de Verlichting om het oude regime van vóór de Revolutie te begrijpen. Maar het meeste van wat ik sindsdien heb gepubliceerd, gaat over de Franse Revolutie, waaronder *Choosing Terror*.

Impliceert dit dan ook dat vrouwelijke historici een ander soort geschiedenis schrijven dan mannen? Zij hebben immers andersoortige levenservaringen?

Nee dat vind ik niet. Misschien hebben vrouwen een lichte neiging naar het leggen van iets andere accenten. Zelf zie ik mijzelf als *hard core* politiek revolutie-historicus. Ik heb altijd geweten dat als ik over Franse revolutionaire leiders wilde schrijven, ik voornamelijk over mannen zou schrijven. Ook om een praktische reden trouwens. Vrouwen waren via hun mannen wel informeel bij het politieke gebeuren betrokken, maar hadden geen stem in het parlement. Van hen is ook relatief weinig bronmateriaal overgeleverd. Dat ik mij als vrouwelijk historicus niet beperkte tot 'vrouwengeschiedenis' was in de jaren tachtig van de vorige eeuw tamelijk nieuw. Toen gendergeschiedenis in opkomst was, heb ik in Sussex een groep *Gender and History* opgericht voor postdoctorale studenten en geïnteresseerde academici. Glenda Sluga, nu een vermaard hoogleraar Internationale Geschiedenis aan de Universiteit van Sydney, was een van hen. Gedurende drie jaar organiseerden we regelmatig gesprekken over alternatieve geschiedenis. Het was een zeer productieve tijd. Tegelijkertijd weigerde ik om in een hokje te worden geplaatst, als vrouwelijke historicus die aan vrouwen- en gendergeschiedenis deed. Ik herinner me dat iemand op het reguliere geschiedenisseminarie, geleid door de academische stafleden, eens een paper had afgeleverd, een nogal saaie paper. Rod Kedward keek toen – goedbedoeld – naar mij en andere leden van de gender- en geschiedenisgroep en vroeg of wij een vraag wilden stellen over vrouwen en gender. Ik schrok bij die vanzelfsprekende verwachting dat vrouwen de geschiedenis van vrouwen zouden schrijven, of de genderkwestie aan de orde zouden stellen. De Franse revolutionaire politiek was toen nog altijd een door mannelijke historici gedomineerd onderzoeksveld. Vooral in Groot-Brittannië heerste het gevoel dat 'hoge politiek' meer het domein van mannen dan van vrouwen was. Ik geniet als volwaardig politiek historicus eigenlijk pas echt erkenning sinds de publicatie van *Choosing Terror* in 2013. Toch zijn er begin twintigste eeuw enkele vrouwelijke historici geweest die formidabele wetenschappelijke werken publiceerden over de revolutie-politiek. Maar de laatste tijd is het aantal van mijn sekse- en landgenoten dat zich op dit terrein beweegt afgenomen. Momenteel ben ik een van de weinige Britse vrouwen die zich bezighouden met de Franse Revolutie.

Emotiegeschiedenis biedt in jouw revolutiestudies een belangrijke verklaringsgrond. Kun je daar iets meer over vertellen?

Het gaat mij erom de dynamiek van de revolutionaire politiek te traceren, in het bijzonder de rol van emoties en persoonlijke relaties in wat ik de 'politici-terreur' noem. De Franse Terreur betekende de dood van tienduizenden gewone mannen en vrouwen. Als je kijkt naar de direct bij de formele politiek betrokken revolutionairen gaat het om zesentachtig slachtoffers. Dat is geen klein aantal als je het beschouwt als een percentage van de afgevaardigden in de Nationale Conventie. Het aantal afgevaardigden in de Conventie veranderde in de loop van de tijd, maar het begon met 748 afgevaardigden. Juist de dood van deze zesentachtig mannen is interessant om biografisch gericht en minutieus

te onderzoeken. De terreur die hen trof, raakte namelijk aan het hart van het revolutionaire project. Deze prominente figuren lieten bovendien een enorm spoor van (on)gepubliceerde bronnen na. Net zoals de politici van nu opereerden ze op verschillende niveaus. Ideologisch, doelgericht en praktisch, maar ook emotioneel. Mensen zijn complex. Als je dat als historicus in je analyses niet meeneemt dan worden politici uit het verleden niet meer dan levenloze spreekpoppen van bepaalde standpunten. Furet omschreef Robespierre als “the purest mouthpiece of revolutionary discourse”. Alsof hij niet meer dan een ideologie op pootjes was! De revolutionairen hadden hun politieke visie maar vormden ook een prosopografisch geheel van loyaliteiten, familieverbanden en vriendschappen. En ze waren behalve strijdbaar ook volledig in de greep van angst. Vooral in de tijd van de zuiveringen, showprocessen en staatsgrepen die de ene factie na de andere – de Girondins, Hébertistes, Dantonistes en Robespierristes – naar de guillotine stuurden.

Toch ging politiek voor veel intellectuele historici uit het verleden uitsluitend over ideeën. Maar dan missen ze een belangrijke dimensie. Niet de enige, maar toch. Mannelijke vakgenoten blijven benadrukken dat ik over de zachte kant van de politiek schrijf. Over ‘girly things’ als vriendschap en gevoelens. Maar de relatie politiek-emotie is allesbehalve soft. Het is juist ‘hard stuff’. Veel van mijn inspiratie voor mijn benadering van het verleden ontleen ik aan hoe politici van nu zich manifesteren. In de media zie je hoe ze gedreven worden door jaloezie, wantrouwen en ambitie. Ik moet nu vooral denken aan de net uitgekomen memoires *Politics On the Edge* van de Britse conservatieve politicus Rory Stewart. Hij kon zich niet verenigen met Boris Johnsons standpunten over Brexit. Begin september 2019 werd hij samen met twintig (!) andere parlementariërs uit de Conservatieve fractie gezet. Een politieke zuivering à la Robespierre, maar dan zonder guillotine! De weggezuiverde parlementsleden hadden steun gegeven aan een motie die het mogelijk zou maken dat het Lagerhuis een no-deal Brexit kon dwarsbomen. Stewart zei dat het een wonder is dat sommige van zijn voormalige collega’s geen zelfmoord hebben gepleegd – hij heeft er zelf ook aan gedacht – terwijl anderen totale inzinkingen in het openbaar hebben gehad vanwege de bijna onhoudbare aard van hun baan. Nu hij de politiek verlaten heeft, kan hij dit pas uitspreken. Wat mij vooral frappeerde, in het licht van mijn eigen onderzoek, is de discrepantie van wat een politicus publiekelijk laat zien, zijn ‘public face’ in de media, en wat zich bij hem allemaal van binnen afspeelt.

Recent was je historisch adviseur voor een tv-serie gebaseerd op een voorloper van de roman uit 1782, *Les Liaisons dangereuses*. Dat is vooral ook leuk omdat je ooit zelf via de film bij geschiedenis uitkwam. Ik neem aan dat je vindt dat de revolutie-geschiedschrijving, waar mogelijk, ook een groter publiek moet dienen? De revolutiegeschiedenis heeft nog steeds nadere historische duiding, door specialistische vakhistorici en met behulp van allerlei vernieuwende perspectieven, zoals gender- en emotiegeschiedenis. Dit onderzoeksveld neemt aan belang

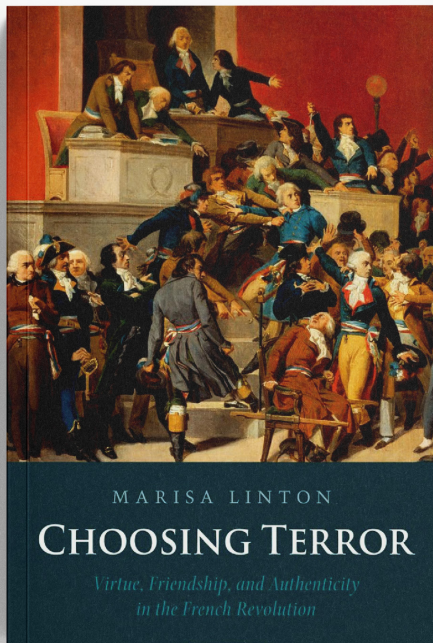
alleen maar toe. We leven zeker in een tijd waarin een blik op de wereld ons laat zien dat onderwerpen waar ik mijn hele professionele carrière onderzoek naar heb gedaan in velerlei opzicht nog onverminderd relevant zijn: revolutie, terreur, politieke deugd, politieke corruptie, nieuw opkomende politieke leiders en vooral de kracht van emotie in de politiek. Kennis van de revolutie-periode is in onze roerige tijd van oplevend politiek- en klimaatactivisme wellicht nog nooit zo urgent en van zo’n grote actuele betekenis geweest. Als revolutie-onderzoeker kun je niet anders dan oog krijgen voor de vele gevaren die uitgaan van politieke instabiliteit. De chaos van 1793 was ook gevaarlijk voor de revolutionairen zelf, juist in de toen woelige tijden van oorlog. Populisme en militair dictatorschap ontwrichtten hele samenlevingen. Paradoxaal genoeg heeft Robespierre zelf nog tegen een militair populistisch regime gewaarschuwd. Een stabiel regime is van levensbelang, maar daarvoor moet iedereen eerst gelijke politieke rechten hebben. En hoe doe je dat dan weer, anders dan met een revolutie.

Nog even over je eigen toekomst. Je bent pas vierenzestig en al met emeritaat. Hoe zit dit?

Mijn belangrijkste academische functie bekleedde ik aan de Kingston University. Ik werkte daar van 1994 tot 2019. Kingstons geschiedenisafdeling was jarenlang een kleine organisatie die onderzoek ondersteunde, en het was een goede plek voor mij. Ik hield van mijn studenten, want ik gaf college aan velen die me deden denken aan wat ik ooit zelf was geweest: mensen die tot de eerste generatie in hun familie behoorden die naar de universiteit gingen. Ik heb ook veel geleerd van het lesgeven aan de gevarieerde instroom van studenten in Kingston, die zeer representatief is voor het hedendaagse multiculturele Londen. Maar de zaken werden grimmig nadat de regering de limiet op het aantal studenten ophief, waardoor bij sommige instellingen de instroom toenam, terwijl anderen moeite hadden om te overleven. Toen het management van Kingston in 2019 de geschiedenisafdeling sloot, nam ik de wat zij graag ‘vrijwillige ontslagvergoeding’ noemen aan. Nu heb ik daar nog een erestatus. Sindsdien ben ik niet alleen historisch onderzoek blijven doen, maar heb ik mij ook op andere zaken gericht, zoals historische advisering.

De Franse Revolutie is een verhaal over de emancipatie van het individu, van individuele agency. Je zegt zelf dat jij je hierin kon herkennen als iemand die zich uit haar milieu moest bevrijden en ziet het als een mogelijke psychologische verklaring van je enthousiaste werklust en grote fascinatie voor deze periode. Maar niemand doet alles op eigen kracht. Je pleit daarom ook voor de instandhouding van faciliterende structuren.

Ja inderdaad. Ik wil niet afsluiten met een sombere constatering. Op mijn vierentwintigste zag ik een kans om mijn leven opnieuw vorm te geven, om een tweede kans te krijgen, en die heb ik gegrepen. Het is zonneklaar dat zonder dezelfde financiële structuren het voor iemand in mijn omstandigheden moeilijker is geworden om nu een levensvatbare carrière als

Marisa Linton, *Choosing Terror. Virtue, Friendship, and Authenticity in the French Revolution*, Oxford University Press, 2013.

historicus op te bouwen. Deze afbraak is niet alleen voor een enkeling nadelig. Het heeft ook zijn weerslag op de stand van het onderzoek naar de Franse Revolutie in Groot-Brittannië in meer algemene zin. Ondanks enkele individuele publicaties is er sprake van een terugval van zowel historici op academische posten als van masterstudenten die gespecialiseerd zijn in de Franse Revolutie. Hiervoor zijn verschillende redenen. Ik denk niet dat de daling voortkomt uit een gebrek aan belangstelling bij het grote publiek. Studenten die ik les heb gegeven, zesdeklassers met wie ik spreek en het algemene publiek dat ik toespreek, vinden de Revolutie doorgaans fascinerend en opwindend. Maar ze zijn vaak onwetend over deze periode; er is ook vaak sprake van een soort nervositeit, die gedeeltelijk voortkomt uit de achteruitgang van het Franse taalonderwijs in Groot-Brittannië. Tenzij jonge mensen een Franse familie of achtergrond hebben, kennen ze zelden veel Frans, of vertonen ze weinig bekendheid met de Franse cultuur, politiek of geschiedenis. Als studenten in een later stadium van hun studie vakken kiezen, zijn ze, heel begrijpelijk, geneigd om meer 'globale' dan nationale vakken te kiezen, omdat hen – waarschijnlijk terecht – wordt verteld dat de kans groter is dat ze hierdoor een academische baan krijgen. Maar als ik terugkijk op mijn eigen ervaringen en hoe ik als volwassen student, een alleenstaande ouder, zonder financiële middelen, en niet van

TALLIEN.

Op de 9e Thermidor dreigde Tallien in de Conventie om zijn dolk te gebruiken als de Nationale Conventie geen bevel zou geven voor de arrestatie van Robespierre. Gravure door Lecouturier naar een tekening van Auguste Raffet, Parijs, uitgegeven door Furne en W. Coquebert, 1847. Bron: Publiek Domein

uit een bevoorrechte achtergrond, carrière heb kunnen maken in de studie van de Franse Revolutie, ben ik me bewust van twee dingen: het belang van de cruciale beslissingen die ik heb genomen, en het belang van een subsidiesysteem zoals de financiering van de British Academy.

Verantwoording

Afgelopen juni was Marisa Linton keynote-spreker op het internationale congres *Character Assassination, Illiberalism, and the Erosion of Civic Rights* gehouden in Amsterdam. Dit interview kwam gedeeltelijk tot stand tijdens dat congres, en deels via Zoom. Tevens is met toestemming van de geïnterviewde geput uit een (ongepubliceerde) voordracht over Lintons persoonlijke ervaringen als vrouwelijke historicus van de Franse Revolutie ten behoeve van de *Society for the Study of French History*, gehouden aan de Universiteit van Liverpool in juni 2023.

De lezing van Marisa Linton tijdens het congres *Character Assassination, Illiberalism, and the Erosion of Civic Rights*, in Amsterdam op 22 juni, 2023, getiteld: 'I was Always the First to Denounce my Own Friends': Virtue and Denunciation in the French Revolution' is te beluisteren via deze link: <https://spui25.nl/programma/tyranny-and-terror>